

Književna poročila.

Fr. Milčinski: Drobiž. V Ljubljani 1921. Založila Tiskovna zadruga. Natisnila Delniška tiskarna.

V tej knjižici je zbral pisatelj 13 humoresk, spisanih v razdobju od leta 1909. do leta 1920. Milčinski je priznано dober pripovedovalec, causeur, ki umeje tudi prav vsakdanje dogodke obravnavati šegavo ter jih soliti z rahlo satiro, ki ugrizne, vščipne, pa ne boli preveč. Najboljši je tam, kjer poseza v sodno stroko; tukaj je njegova domena in take njegove sličice se kar iskre od ironije in humorja. V pričujoči zbirki gre torej vsekakor prednost črticama «Za čast» in «Predsednik Gropa», ob katerih se moraš nasmehniti, ako že nisi najbolj zagrizena čemerika. Prijazno pripoveduje o malih otrocih, katerih duševno življenje odkriva v jasnih odtenkih; imena vredne so n. pr. črtice «Nazori mlade Brede», «Naši in vojna», «Dedno obremenjen», «Morski strah in Dimež, strah kranjske dežele». To vse skupaj je drobiž, ki ga istotako preveva rahel humor; seveda pa bi mu bilo v prid, ko bi pisatelj tam, kjer ne navaja direktno otroške modrosti, nekoliko manj rabil izrazov iz otroškega jezika («smejčati se», «pupica in papica» itd.) in pa nekoliko manj deminutivov. — Milčinskemu niti ob vojnih grozotah ni otrpnila humorna žilica; o tem pričajo tri črtice: že navedena «Naši in vojna», «Aprovizacija ali red vlada svet» in «Tenda Lala». Zlasti «Aprovizacija» je izborna satira na birokratsko poslovanje, ki smo ga vsi skupaj le preveč čutili v vojnih letih. Na literarni svet spušča Milčinski puščice v črticah «Sanje» in «V gorskem zakotju», pa je zraven ljubezniv, da ne more biti nihče nanj hud. Skratka: «Drobiž» je prijetno čtivo, zajeto sicer iz malenkostnih razmer, a s široko perspektivo na neminljivo tragikomedijo človeškega življenja. — Jeziku seveda bi bilo marsikje treba še zadnje pile. V tem oziru bodi omenjena ona zoprna konstrukcija à la «Išče se Uršo Plut» kakor v stavkih: Najprvo se je je treba privaditi, potem se j o že razume, str. 23.; «treba je časih tudi krepke pesti, predno se j i h poravna izlepa», str. 28; «ki se g a ne dobi povsod» str. 58. Nekakšna posebnost pri Milčinskem je inverzija za veznikom «in» v priredju, kjer imata stavka različni osebkoivi besedi. Takih zvez je vse polno; tukaj naj stoji samo ena: «To mi je bilo novo in sem jo vprašal.» To zveni po vsej priliki tako, kakor bi zapisal nemški birokrat: «Das war mir neu und fragte ich sie.» Isto je pri stavkih, zvezanih z «ali» in «kajti». Manirirano je začenjati glavne stavke z enklitičnimi oblikami: «Mi je koj odgovorila» (str. 60.) ali: «Sem jo vprašal» (str. 61.). Doslednosti bi bilo želeti pri zmanjševalnih oblikah za besedo «roka»; nekje se čita «ročici», drugje «rokcama», zopet drugje «rokici». (NB. Pri telesnih delih, ki jih imamo po dvojje, je vendarle navadnejša množina namesto dvojine.) Izmed drugih hib naj bosta samo še omenjena italizmanizem «v okom priti» («S takimi slavji [recte: slavji] ne pridemo zlu v okom», str. 116.) in germanizem «zapasti čemu» («ugibam bodočnost, kakršni zapadeš», str. 123.; «neizprosno zapade mrkemu svetobolju», str. 126.). A. Funtek.

Začetki Slovenske Matice. Spominski spis k 50letnici, sestavil dr. Ivan L a h. V Ljubljani 1921. Založila Slovenska Matica.

Leta 1914. je slavila Slovenska Matica svojo petdesetletnico, a razpustitev Slov. Mat. in konfiskacija njenega premoženja ob izbruhu vojne je onemogočila izdajo spominske knjige in tako smo dobili šele post festum namesto spominske knjige «spominski spis», ki šteje 72 strani in čigar sestavitelj v predgovoru skromno zatrjuje, da podaja «le nekaj spominov» in «nekaj podatkov».

✕

✕

Nekak uvod knjigi tvori prvo poglavje, v katerem podaja dr. Lah kratek pregled ustanovitve drugih slovanskih Matic, ki so bile vzorec naši Matici. Stare hvalevredne navade navesti pri takih sestavkih tudi literarne pripomočke pa dr. Lah ne pozna; sicer pa ni težko določiti temu sestavku vir, to je Ottův Slovník naučný. Popoln ta sestavek ni, ker ne omenja n. pr. ustanovitve Matice v Zadru, ki je bila naši Matici neposredna predhodnica. *tudi? pozna*

V drugem in tretjem poglavju «Prvi začetki» in «Ustanovitev» je ponatisnil dr. Lah članke in notice iz «Novic» l. 1845. in 1863. do 1864., ki se tičejo ustanovitve Slov. Matice, ne da bi s tem odkril in pokazal sile in razmere, ki dado šele pravo sliko, kako se je ustanovila Slov. Matica. Kup opeke še ni hiša, barve na paleti še niso portret in ponatis vseh letnikov «Novic» še ni zgodovina slovenskega slovstva. Dr. Lah podaja samo gradivo, a še to je nepopolno, in v isti meri je tudi slika nepopolna in celo kriva, ki si jo mora čitatelj, ki drugega gradiva ne pozna, sam ustvariti na podlagi Lahovega materiala. Čitatelju, ki se hoče poučiti iz Lahove knjige o ustanovitvi Slov. Matice, ne bo torej nudila ta knjiga prav nič, ker mu nepopolna zbirka gradiva ne more reproducirati dobe, v kateri so žive sile našega naroda ustvarile dve izrazito kulturni družbi, Mohorjevo družbo in Slov. Matico. Za strokovnjaka pa je Lahova knjižka brez vsake vrednosti, ker ne podaja vsega gradiva, še manj pa novega, in ker bo moral literarni zgodovinar vedno znova sam poiskati in pregledati vire. A tudi popolna zbirka vsega materiala, kar ga nudijo «Novice», «Glasnik» in drugo časopisje štiridesetih do šestdesetih let, bi bila, še tako vestno sestavljena, le nekak luksuz, ker je časopisje one dobe našim raziskovalcem še v raznih javnih in zasebnih knjižnicah na razpolago. Naj obračam stvar kakor hočem: prave eksistenčne pravice za Lahovo knjižko — za takšno, kakršna pač je — ne morem najti. *Ne bolj je vredna nekaj*

Svojo zbirko materiala prične dr. Lah s poročilom iz «Novic» 1845. l. ter jo nadaljuje s pozivom iz «Novic» od 9. marca 1863. Vmes je velika vrzel. In baš med tem časom se je šele polagoma izčistila in razbistrila misel, kaj naj bo Slovencem «Matica». Vmes so se oglasili skoraj vsi veljavni možje one dobe za «Matico», a tudi proti «Matici»: Janežič v «Glasniku», Cegnar v «Novicah», Levstik v «Napreju», dopisniki iz raznih krajev, z Dunaja, Maribora itd. O vsem tem ni ne duha ne sluha v Lahovi knjigi. Prav nič ne izveš, da so smatrali nekateri «Matico» za nepotrebno, ker smo imeli tedaj že Mohorjevo družbo in da se je šele polagoma opredelila meja med delovanjem Mohorjeve družbe in Matice. Pojavili so se še drugi nasveti, naj bi se Slovenci oklenili Jugoslovanske Akademije v Zagrebu, «ki bo gotovo tudi ubogo slovenščino vzela pod svoje krilo», ker smo «za lastno matico doslej prenezmogni, mecenatov pa nimamo, da bi jej v materialnem oziru na noge pomagali» (Glasnik, 1861.). Zanimiv je tudi Cegnarjev poizkus razširiti in poglobiti delovanje Čitalnic, to je njegov predlog za ustanovitev društva, ki bi bilo nekaka zveza vseh čitalnic in ki bi «iz nabrane društvenine razpisavalo darila za dobre izvirne dela, kupovalo dobre spise in izvrstne prestave...» (Novice, 1862.), predlog, ki nas živo spominja, da je nameravala že poprej tržaška Čitalnica (Cegnar-Levstik!) izdajati časopis.

A tudi iz «Novic» 1863. l. je omèniti več, nego ima Lah. Prvi poziv ni namreč šele v «Novicah» od 9. marca, temveč že v prvem listu od 7. januarja, kjer pravi Dr. L. (ovro) T. (oman) v članku «1863.»: «Mislimo in nabirajmo moči, da ustanovimo tudi «matico slovensko», iz katere, kakor bčele iz ulnjaka, naj prileté podučivne knjige za narod naš mili», česar bi ne bil prezrl dr. Lah, ako bi bil vzel v roko prvo knjigo, katero je izdala Matica, namreč Koledar slovenski

✕

✕

za navadno leto 1865., kjer najdeš na 77. str. in dalje Levstikov sestavek »Zgodovina slovenske matice«. Ob istem času kot Toman, se je tudi Levstik zavzel v »Napreju« za ustanovitev Slov. Matice, ko poroča o ustanovitvi Matice v Zadru. V prvem oddelku svoje knjige pripoveduje dr. Lah o ustanovitvi češke, srbske, ilirske, lužiško-srbske, slovaške in poljske Matice — prezrl pa je ustanovitev zadrske Matice (tudi Ottův Slovník naučný je nima), ki je povzročila, da sta se Levstik in Toman istočasno zopet javno spomnila tudi Slov. Matice.

Četrty oddelek Lahove knjige »Ustanovni občni zbor« lahko prečitaš v ravno tako čitljivem tisku v »Novicah« 1865. l.

Dr. Lah nam je torej podal material iz »Novic«, samo iz »Novic«, in tudi iz njih ne vsega, ne da bi se bil sam ob tem gradivu poglobil v zgodovino ustanovitve Slov. Matice, ne da bi izkušal rešiti obilico vprašanj, ki se pojavljajo, ko prebiraš vesti o Slov. Matici v časopisju ustanovitvene dobe. Že sama poročila v »Novicah« zahtevajo včasih pojasnila, katera bi moral podati pač oni, ki sestavlja »spominski spis« z naslovom »Začetki Slov. Matice«. Tako na primer je s tem gradivom še prav malo razjasnjena vloga štajerskih rodoljubov ob ustanovitvi in njihova »opozicija« pri prvem občnem zboru (glej tudi Vošnjakove »Spomine«), saj poročilo samo dvakrat jasno namiguje, da se je »opozicija« javila že pred prvim občnim zborom v časopisih. In končno mislim, da ustanovitev Slov. Matice ni in ne more biti le zasluga »Novic«, Novičarjev ali Bleiweis-Tomanovega kroga. O Matici so toliko pisali drugi pred Tomanom in pred 1863. l., da nudi šele ves oni drugi material, ki ga Lah niti ne omenja, pravo sliko one dobe, vsega njenega literarnega in političnega ozračja, ki tvori delu za Matico podlago. Matica se ni ustanovila zavoljo Tomanovega oklica — Matica je bila v oni dobi nujna potreba, ustanovila se je, ker se je morala ustanoviti — zakaj in kako, vsega tega nam Lahova knjiga ne pove. In zakaj so ravno mariborski Slovenci tako silno angažirani, zakaj ravno najsevernejša meja? Vprašanje, ki izzove zopet drugo, o kulturnem središču v drugem obmejnem mestu, v Celovcu, odkoder se je oglasil Janežič — proti ustanovitvi Slovenske Matice! In zopet drug problem — ali so bile res le literarne potrebe, ki so rodile Slov. Matico? Ravno to, da so se štajerci ob jezikovni meji tako zavzeli zanjo, kaže tudi na politično polje in Vošnjak sam pripoveduje v »Spominih«, da se je njihov odbor (Šuman, Majcinger, Šernec, Chocholovšek) konstituiral, »ko smo dobili nasprotnega škofa«, namreč M. Stepišnika, katerega so bili »Nemci silno veseli«!

Kaj pa najrazboritejša glava one dobe, Levstik, in njegovo delo za Matico? Povedal sem že, da dr. Lah nikjer ne omenja Levstikovega vprašanja v »Napreju« od 6. januarja 1863. l., ne omenja pa tudi ne Levstikovega polemičnega spisa »Slov. Matica« iz istega leta, kjer je Levstik z njemu lastno pregnanco ugotovil za naše slovstvo nujnost Slov. Matice, ki je »Slovencem tako potrebna, kakor je slepec potreben vida« in ker moramo izobraževati »svoje slovensko narečje, ker to nam silno ukazuje sedanji čas; to nam ukazujejo naše politične okoliščine in naša zemljepisna lega.« To je Levstikova polemika s »Slov. Prijateljem«, ki je svetoval; naj se ne ustanovi Slov. Matica, temveč naj bi se združili s hrvaško Matico v Zagrebu, ki bi bila potem Matica vsem južnim Slovanom. Tem zanimivejši je ta Levstikov spis, ker je nadaljevanje njegove ostre zavrnitve predloga, naj bi sprejeli Slovenci hrvaščino za književni jezik.

Ako pa je bil dr. Lah znan Levstikov spis »Zgodovina Slov. Matice« v Koledarju 1865. l., ponatisnjen v Levstikovih Zbranih spisih, tedaj se res lahko

x

Književna poročila.

x

vpraša, zakaj je ponatisnil tudi ves oni material, ki ga ima že Levstik? Odgovor «radi popolnosti» ne drži, ker Lahova zbirka itak ni popolna.

Kakor zatrjuje dr. Lah v predgovoru, je hotel podati le **nekaj** spominov in podatkov o prvih začetkih Slov. Matice, ki «kažejo, s kako ljubeznijo se je narod oklenil svoje ustanovljene Matice». A tudi to se mu je ponesrečilo, ker ni znal izbrati z večjo roko spominov in podatkov, ki bi dali jasno in pravo sliko in ker nam ni pokazal dela onih mož, ki so v večji meri kot Toman, Costa in Bleiweis nositelji idejnih vrednot dobe, ki je rodila Slov. Matico. *to je vendar le Toman, Costa in Bleiweis*

Usoda je preprečila ob petdesetletnici Slov. Matice l. 1914. izdajo spominske knjige — dolžnost Matičinega odbora pa bi bila, da prepreči l. 1921. izdajo «spominskega spisa».

A. Pirjevec, jako on

Pravljice. Spisala in jim slike narisala Ilka Waschtetova. V Ljubljani, 1921. Založila Tiskovna zadruga.

Umetnih pravljic niti ni kdo ve kaj v književnosti velikih narodov, kaj šele v slovenski. Nekaj ličnih stvarc smo sicer dobili v novejših mladinskih knjižicah; a kolikor toliko so te pravljice vendarle stilizirani narodni motivi. Samonikle in samorasle niso. Ilke Waschtetove delce pomeni v tem oziru nekaj napredka. Saj je gotovo težko, ako ne celo nemogoče, izumiti lastne pravljичne motive, ker so ti motivi povsod isti in relativno prav tako maloštevilni kakor barve za slike, toni za skladbe. Ali da se dajo tudi iz skromnih elementov ustvarjati nove oblike, to vemo vsi in to se vidi tudi v pravljicah Ilke Waschtetove. Pisateljica kaže v njih dosti zmisla za otroško dušo; zato pa je tudi vrlo pogodila preprosti pravljичni ton ter svojo dikcijo vseskozi prilagodila otroškemu čustvovanju in pojmovanju. Druga njena vrлина je ta, da so nekatere pravljice nekako moderne, t. j. da srečno spajajo stare elemente z dogodki iz pol minulega časa, z motivi iz svetovne vojne. Take so: «Znamenje devojke vile» (kjer služi aeroplan za bajnega ptiča), «O zmaju» (vojska) in «Pripovedka s soških planin» (kjer se pripoveduje, kako so vile zbežale od zelene Soče pred grdogledimi kozorogi). Iz drugih diha topla materinska ljubezen («Materini biseri», «Zaklad uboge mamice»), ali pa so v njih obdelani vobče vzgojni nauki v nevsiljivi, prikupni obliki («Dobruško», «Čarek in začarani lešniki»). «Mali Tin» kaže v pravljичnem odelu pogubni vpliv nikotina (mali Tin = nikotin). — Pisateljica je opremila pravljice z ličnimi slikami, ki so večinoma izvedene v barvnem tisku; škoda samo, da je prva, ki bi morala kazati dolgo vrsto palčkov, tako neusmiljeno odščipnjena. — Knjižica je vredna vsega priporočila; v naši mladinski književnosti ji sodi vsekakor eno izmed najuglednejših mest.

A. Funtek.

Dr. Fr. Ilešič, Vežbenica hrvatskosrbskega jezika za srednje in njim slične šole. 1921. Str. 283. Založila «Tiskovna zadruga» v Ljubljani.

Koj po prevratu je Višji šolski svet za Slovenijo vpeljal po srednjih šolah (od petega razreda dalje) obligaten pouk srbohrvaščine; sedaj se poučuje tudi v osnovnih šolah in v nižjih razredih srednjih šol. Pouk na srednjih šolah so večinoma prevzeli slavisti, ki so pa le deloma praktično obvladali srbohrvaščino. Kako težavno je bilo to, vedo posebno oni, ki so morali pričeti prvokrat v življenju poučevati jezik, ki ga sami niso obvladali. Največ težkoč pa je povzročalo pomanjkanje primernih učnih knjig. Pomagali smo si pač, kakor smo mogli. Vzeli smo si knjige, ki so bile vpeljane na Hrvatskem, in jih primerno tolmačili. Te knjige pa so za naše razmere neuporabne, ker nimajo naglasnih znakov, ki so za nas vsaj še za nedogleden čas neobhodno potrebni, saj vemo, da dela Slovincu pri pouku in učenju srbohrvaščine razlika v naglasu